

קניית פירות וירקות בשביעית – הנחיות בקצרה לצרכן

כתיבה: רבני בית ההוראה עריכה: הרב שמיר שיינטופ

השיקול העיקרי העומד בפני הצרכן בשנת השמיטה, מלבד כשרות הפירות והירקות, הוא חיזוק החקלאות היהודית בארץ ישראל, גם היתר המכירה וגם אוצר ביי"ד נועדו לתת אופק לחקלאי להתפרנס ולגדל גידולים תחת כשרות. ולכל אחת מאפשרויות יתרונות, וראוי להקפיד לרכוש את הגידולים שמגדלים חקלאי יהודיים בארץ ישראל, לפרנסם ולחזק את ההתיישבות בארץ ישראל. **ובודאי אין להעדיף תוצרת נכרית מהארץ או מחו"ל רק משום שנת השמיטה.**

א. היתר מכירה, ללא היתר המכירה לא תיתכן המשך החקלאות היהודית בארץ ישראל. היתר המכירה אין בו שום בעיה לצרכן, והתוצרת כשרה ללא חשש. כך הורה מו"ר הגר"א שפירא זצ"ל, וכך נוהגים למעשה בכל השמיטות בישיבת מרכז הרב **על פי הוראת מו"ר הרב צבי יהודה זצ"ל ומו"ר הגר"א שפירא זצ"ל, וכהדרכתה של הרבנות הראשית לדורותיה**. ולדעת **כל הרבנים** צרכן שאינו יכול לשמור על קדושת שביעית בביתו עליו להעדיף תוצרת זו.

ב. אוצר ביי"ד הינו פתרון שגידוליו כשרים לצרכן וקדושים בקדושת השביעית. בשל קדושתם בנוגע לצרכן נחלקו הפוסקים בשאלות הנוגעות לאופן המסחר, ובנוגע לשמירת הקדושה של הגידולים.

ג. יבול שישיית, חממות ומצעים מנותקים גם הם כשרים בלא פקפוק, אך הינם פתרונות ליבולים מסויימים ולא מהווים תחליף לכלל שאלת החקלאות בארץ ישראל.

ד. דעת רבני בית ההוראה, לאחר עיון מעמיק בשאלות המתעוררות בפתרונות השונים, שלמעשה שני הפתרונות, דהיינו גם פתרון היתר המכירה וגם פתרון אוצר ביי"ד ראויים, על פי המפורט והמבואר בנייר העמדה של בית ההוראה. גם בישיבת מרכז הרב משתמשים הן בתוצרת היתר המכירה והן בתוצרת אוצר בית דין.

הרחבה הלכתית לנקודות אלו (והערה מעשית בעניין תרומות ומעשרות) ניתן למצוא בנייר העמדה דלקמן.

קניית פירות וירקות בשנה השמיטה – נייר עמדה

“נועם אלו תלמידי חכמים שבארץ ישראל שמנעימים זה לזה בהלכה”¹

בפרוס עלינו שנת תשפ”ב, שנת השמיטה הבעל”ט, עלתה השאלה מפי רבים “מה נאכל בשנה השביעית”. שאלה זו נוגעת לצרכן בכמה מישורים:

- א. כשרות הפירות והירקות (שאלות ספיחין שמור ונעבד)².
- ב. דיני איסור סחורה, ואיסור מסירת דמי שביעית לעם הארץ.
- ג. דיני שמירת קדושת שביעית בבית.
- ד. מצוות “קנה מיד עמיתך” וחיזוק החקלאות היהודית בארץ ישראל.
לפתרון שאלות אלו נדרשו גדולי ישראל בכל שמיטה ושמיטה.

ככלל נקדים ונאמר שהיות וקיי”ל להלכה ולמעשה ששביעית בזמן הזה דרבנן, הרי שבכל ספק הנוגע למעשה, אם הוכרע ע”י תלמידי חכמים שהגיעו להוראה להיתר, הוי ככל מחלוקת בדרבנן³. העולה מן האמור שכל תוצרת שיש לה כשרות מגוף כשרות מוסמך כשרה מעיקר הדין, אף אם יתכן שיהיו שיעדיפו תוצרת מסוג אחר על פי דרכם.

הדיון שלנו אינו נוגע לכשרות התוצרת אלא להעדפה של שיטה זו או אחרת.

בשוק קיימות כמה וכמה אפשרויות להשגת פירות וירקות, ולכל אחת מהם היבטים שונים בנוגע לשאלות הללו. עיקר הדיון שלנו הוא ביחס בין תוצרת הגדילה ונמכרת במסגרת “אוצר ביי”ד” ובין תוצרת הגדילה ונמכרת במסגרת היתר המכירה.

בחילוק העקרוני, אוצר ביי”ד בא לסייע לחקלאים המעוניינים לשמור על שביעית במשקים שלהם, ובכל זאת להתפרנס. וכן לזכות יהודים לאכול פירות וירקות הקדושים בקדושת שביעית. צריך

¹¹סנהדרין כד א.

”ובכלל בכל מקום שאנו נוטים להחמיר על עצמנו ראוי לחוש שלא תיפוק מיניה חורבא של הפסד או לעז על אחרים. ובירושלמי (ברכות פ”ב ה”ט) אהא דתני כל דבר של צער הרוצה לעשות עצמו יחיד עושה ותבא עליו ברכה, א”ר זעירא ובלחוד שלא יבזה חורנין, וק”ו שלא לגרום היזק לרבים” (אגרות הראי”ה אג’ שיח).
”...את ערכם של הירקות והפירות אשר באותן החנויות האמורות יש לקבוע – כמו שהוא לאמיתו - רק בתור הידור מצוה ושכלול קיומה במידת חסידות (ותנאי יסודי של מדת חסידות הוא שלא לבזות אחרים שאינם נוהגים בה, כאמור בירושלמי ברכות סוף פרק ב’ ושלא להוציא לעז על הראשונים שלא נהגו כך)...” (מו”ר הרצי”ה קוק זצ”ל לנתיבות ישראל ב צ).

²איסור ספיחין נוגע רק לתבואה ולירקות ולא לפירות האילן. לגבי איסור שמור יש מחלוקת הראשונים האם פירות שנשמרו באיסור נאסרים באכילה, ויש אחרונים רבים המורים להקל גם בשמור ונעבד (אגרות משה או”ח א קפו, מנחת שלמה א מד, ציץ אליעזר ו לט ועוד).

³”וחושבני שהבא לשאול משני חכמים ואחד אוסר ואחד מתיר, כיון דכללא הוא דבשל סופרים הלך אחר המיקל, מסתבר שאף אם האוסר עומד וצווח ככרוכיא על המתיר שהוא טועה, מ”מ אם גם המתיר הוא חכם שהגיע להוראה, נראה שאם לאחר גמר הויכוח בין האוסר והמתיר, יחזור שוב השואל ושאל אותם איך עלי להתנהג, מסתבר שגם האוסר צריך לומר לו האי כללא שבדרבנן הלך אחר המיקל, וא”כ בנד”ד ששביעית בזה”ז רק מדרבנן וגם רוב המחמירים אינם מחזיקים את הדבר לודאי איסור...” (שו”ת מנחת שלמה חלק א סימן מד).

להבהיר, שאין כיום אפשרות מעשית לחקלאות במדינת ישראל להתקיים ללא היתר המכירה, גם בגלל מספר המשקים והחקלאים שזוהי פרנסתם היחידה, וגם בשל הייצוא לחו"ל, שהרי אסור לייצא תוצרת הקדושה בקדושת שביעית. ורק לעתיד לבא, כאשר השביעית תהיה מדאורייתא, ויתקיים "וצוית את ברכתי", נוכל לקיים את השביעית כהלכתה בכל רחבי ארץ ישראל.

א. פירות וירקות מהיתר מכירה

היתר מכירה הונהג על ידי גדולי מרנן ורבנן זיע"א, ודעת רבותינו כי פירות וירקות מהיתר מכירה כשרים בתכלית⁴, וניתן לצרכן לסמוך על כשרותם ללא חשש כלל [עיקר המחלוקת בעניין היתר המכירה נוגעות לחקלאי, באיזה אופן להזדקק להיתר מכירה], אין בהם איסור ספיחין⁵, ולא איסור שמור ונעבד. ומצד הדין אינם קדושים בקדושת שביעית, ועל כן אין בהם שאלה באיסורי סחורה והפסד פירות שביעית. **מצד הצרכן בהיבטים רבים תיתכן עדיפות בדרך זו**, וק"ו כשמצטרפים על גביה פתרונות נוספים (חממות, גבולות, וכו'). ובכל השמיטות רוכשים בישיבת מרכז הרב גם מפירות וירקות של היתר מכירה.

ב. פירות מאוצר בית דין

מעלתם הגדולה של פירות אוצר בי"ד **עבור הצרכן** היא שהפירות קדושים בקדושת שביעית ויש אומרים שיש מצווה באכילתם.

"אוצר בית דין" מופיע כבר בתוספתא שהובאה בראשונים. בשמיטות האחרונות חלה הרחבה גדולה בשימוש באוצר בי"ד, הרחבה הכוללת כמה מחלוקות בין הפוסקים. ולא הרי אוצר בית הדין שהיה נהוג בימי התוספתא, לאוצר בית הדין שהונהג בשמיטות האחרונות.

בנוגע לרמת ההקפדה של אוצר בית דין ואופן הפעלתו, ישנה מחלוקת בין הרבנים המצדדים ב'אוצר בי"ד', וישנם הבדלים הנוגעים לחקלאי אילו מלאכות מתיר בית הדין לחקלאי לבצע, וכיצד לבצע את שיווק הפירות ודרכי התשלום על הוצאות בי"ד. הדבר יכול להשליך על הצרכן החושש לאיסור שמור במקרה והפירות נשמרו באיסור. אמנם למעשה הפירות מותרים לאכילה **ככל ספק דרבנן**.

בנוגע לאיסור סחורה יש דעות בין הפוסקים האם כאשר התשלום הוא רק על הוצאות בי"ד האם

⁴"יבול הארץ, שהטיפול בו מסתדר על פי הרבנות הראשית על יסוד הוראותיהם של הגאונים רועי ישראל... כמובן שאין לחשוב עליו פגם של חשש איסור" (מו"ר הרצ"ה קוק זצ"ל שם).

"אין בכל גדולי החכמים שבזמנינו מי שבכוחו לחלוק עליהם ולומר שזו הוראה מוטעית, וכן אין נכון לומר שבטל הטעם של שעת הדחק..." (מו"ר הגר"א שפירא זצ"ל במכתב נדפס בקדושת השביעית עמ' רלד).
"ויש בפירות אלו עדיפות לקנות מהן בכדי לבטל דברי ומעשי המחמירים שלא כדין לאסור פירות אלו, וגורמים הפסד למוכר הישראלי שלא כדין, ויש בזה משום חיוב חסד יותר מאשר בפירות אחרים, להמנע מלגרום הפסד לישראל שיצטרכו להזניח את החקלאות היהודית בארץ" (מו"ר הגר"א שפירא זצ"ל במכתב שם).

⁵"ומה שכותב שיש בפירות כאלו איסור ספיחין הרי זה טעות, ועדיף מפירות של גוי שדן בהם הב"י" (מו"ר הגר"א שפירא זצ"ל במכתב שם). אף למחמירים שהמכירה לא מועילה מ"מ לא שייכת גזירת ספיחין, הרב צבי פסח פרנק (הדרת הארץ טו ח). וכעין זה ראה שולחן שלמה שביעית היתר מכירה יא.

יש איסור סחורה⁶, יש בין הפוסקים המקילים בזה, והמחמיר יכול לקנות באופנים העוקפים בעיה זו (הקפה, הבלעה, ויש מתירים באשראי וכו').

"לאכלה - ולא להפסד" יש לשמור על פירות שביעית שלא יפסדו. אמנם ישנם חילוקי דעות עד כמה צריכה להיות שמירה והקפדה על כך. ודעת כל הפוסקים, כי מי שלא יכול להזהר בשמירת קדושת הפירות לפי הדין, עדיף שימנע מלרכשם וכך לא ייכשל בהפסדו. ובכפוף לסייגים אלו מביאים תוצרת הקדושה בקדושת שביעית לשיבת מרכז הרב.

מדיני קדושת פירות שביעית: מותר לבשלם רק כדרך הרגילה (לבשל מה שדרכו לבשל, ולאכול חי מה שדרכו להאכל חי).

ג. ירקות מאוצר בית דין

מלבד כל האמור בסעיף הקודם לגבי פירות מאוצר בית דין, הרי שבירקות קיים איסור ספיחין, המתירים אוצר בית דין בירקות מכריעים לפי הראשונים המקילים בירקות שגדלו חלק מהגידול בשישית, ויש ויכוח בין בתי הדין מאיזה שלב לאשר את הירקות שגדלו בשישית⁷. יש מחמירים לחוש לשיטת הרמב"ם בספיחין ולשיטתם אין אפשרות לירקות מאוצר ביי"ד ללא צירוף היתר נוסף כהיתר מכירה או מגבולות שאין בהם איסור ספיחין.

ד. ירקות מחממות ומצעים מנותקים

בחלק מהירקות קיימת אפשרות לגידול בחממות, ובחלק הגידול נעשה בנוסף לכך על גבי מצעים מנותקים, והסכימו רוב הפוסקים שאין בירקות אלו חשש של איסור ספיחין, ואין בהם קדושת שביעית (וכך הייתה גם דעת רבותינו מרן הגר"א שפירא⁸ ומרן הגר"ש ישראל זצ"ל⁹). ויש שהחמירו למכור את העציצים לגוי¹⁰, וכיום רוב מה שמשווק תחת האפשרות הזו יש בו גם מכירה לחומרא.

ה. גבולות הארץ

לגבי דיני שביעית, יש לחלק בין שלושה איזורים שונים:

א. גבולות עולי בבל' - שנוהגים בו כל דיני שביעית.

ב. גבולות עולי מצרים' בהם יש מחלוקת אם נוהגים דיני שביעית וקדושת שביעית, ולדעת הרמב"ם (שמיטה ויובל ד כו) אין בירקות שם איסור ספיחין.

ג. 'חוץ לארץ' – תוצרת הגדילה במקומות שאינם קדושים בקדושת הארץ.

⁶הליכות שדה 50 עמוד 35, מנחת שלמה ב קכג יא.

⁷חזו"א שביעית ט ס"ק יז, מנחת שלמה א מט.

⁸התורה והארץ ח עמ' 11.

⁹חוות בנימין ב צח.

¹⁰התורה והארץ ח עמ' 21.

ישנו דיון גדול לגבי הגדרת הגבולות השונים, ובחלק גדול מהמקומות מידי ספק לא יצאנו, (ויש מקום לדון האם כיבוש צה"ל לא משנה את הדין) ועל כן הרבנות הראשית מחמירה להצריך היתר מכירה לחומרא מכל המקומות שיש בהם ספק.

תוצרת מגבולות עולי מצרים (דרומית לאשקלון ואיזור בית שאן) שמצורף אליה אחד מההיתרים הנזכרים באותיות הקודמות יש בה יתרון בכל הנוגע לשאלות של ספיחין¹¹.

תוצרת ממה שמכונה 'ערבה מרכזית/ערבה דרומית' תלויה בדיון לגבי גבול דרום, והרבנות הראשית מצרפת לה היתר מכירה, ויש מגופי הכשרות שמשווקים תוצרת זו תחת הכיתוב "חוץ לארץ". בתוצרת המגיעה מאיזורים שבוודאי אינם בגבולות הארץ או מאיזורים מסופקים המצורפת להם מכירה, אין קדושת שביעית ואין איסור ספיחין. גם בגידולי חממות במקומות מסופקים יש להקל יותר.

1. יבוא מחו"ל

אין בעיה כשרותית בפירות וירקות המגיעים מחו"ל, ולא נוהגת בהם קדושת שביעית. אמנם אין בהם את מעלת קדושת פירות ארץ ישראל, ולא מקיימים בקנייתם "או קנה מיד עמיתך"¹².

2. יבול נכרים

תוצרת הגדילה בארץ ישראל אצל גויים, בתוצרת זו יש כמה שאלות שלא נוגעות לכשרות התוצרת. קנייה מתוצרת נכרים בארץ מעודדת את אחיזתם הנכרים בארץ, וכשקיימת אפשרות לקנות מיהודים, העדפת תוצרת יהודית יש בה קיום "קנה מיד עמיתך". בתוצרת הגדילה בקרקע של גוי מנהג ירושלים כדעת הב"י שלא נוהגת בה קדושת שביעית (ולכן גם אין בה איסור סחורה).

הערה בעניין תרומות ומעשרות: פירות וירקות שנגמרה מלאכתם על ידי ישראל, ואינם הפקר, חייבים בתרומות ומעשרות גם בשמיטה (ומפריש מעשר עני). חלק מגופי הכשרות הנחשבים 'מהדריני' מקילים שלא להפריש תרו"מ מחלק מהגידולים בשמיטה (כגון גידולים מערבה צפונית ועוד), ולדעת פוסקים רבים תוצרת כזו חייבת בתרומות ומעשרות.

¹¹חושבני שגם המתנגדים למכירה צריכים רק להחמיר ולנהוג קדושת שביעית בפירות הנלקחים משם (מגבולות עולי מצרים). אבל התבואה והירקות מותרין שפיר באכילה ואין טעם לחשוב ולאסור גם שם משום ספיחין" (מנחת שלמה ח"ג סימן קנח אות ד (במהדורה שיצאה בחייו. הושמט במהדורה החדשה)).

¹²"פירות של גוי מקרקע של גוי ופירות של גוי מחו"ל אין בהם כל מצוה שהיא תהא עדיפה על פירות של יהודים, שיש בזה מצוה גמורה של חסד לעזור לקנות מעם עמיתך" (מו"ר הגר"א שפירא זצ"ל במכתב שם).
"על ידי שקונים יותר פירות של ערבים לא מקיימים מצוות שמיטה ולא מסייעים שיתרבו שומרי שביעית כהלכתה, ועל כן אין מקום להתייחר שמי שממלא כריסו בפירות של ערבים מבצע את שאיפתו של הראי"ה שיתרבו שומרי שביעית בישראל" (מו"ר הגר"א שפירא זצ"ל במכתב שם).

סיכום בקצרה

- א. שמיטה בזמן הזה דרבנן, ולכל שיטה חשובה בפוסקים יש על מה להסתמך.
- ב. היתר המכירה שהונהג על ידי גדולי הדורות האחרונים והרה"ר לישראל, הינו הפתרון המועדף הלכתית לצרכן מכמה בחינות. [אך יש לבדוק אם ההעדפה לצורך דווקא היתר מכירה לא באה על חשבון היבטי כשרות אחרים].
- ג. בצריכה של פירות וירקות משנה שישית או מגידולים מחממות עם מצע מנותק אין פקפוק.

האם יש בתוצרת קדושת שביעית?	האם יש חשש איסור סחורה?	האם יש בירקות חשש איסור ספיחין?	חיזוק החקלאות היהודית ומצוות קנה מיד עמיתך
פירות וירקות משנה ששית	אין קדושה	אין איסור	מתקיים
ירקות מחממות ומצעים מנותקים	אין קדושה	אין איסור	מתקיים
פירות מהיתר מכירה	אין קדושה	אין איסור	מתקיים
ירקות מהיתר מכירה	אין קדושה	אין איסור	מתקיים
פירות מאוצר בי"ד	יש קדושה ועל כן יש לשמור על קדושת הפירות ולהמנע מהפסדם.	יש מקילים שלא נחשב סחורה, ואפשר להמנע בעזרת הבלעה או הקפה. טוב לשלם שלא במזומן.	מתקיים
ירקות מאוצר בי"ד	יש קדושה ועל כן יש לשמור על קדושת הפירות ולהמנע מהפסדם.	יש מקילים שלא נחשב סחורה, ואפשר להמנע בעזרת הבלעה או הקפה	מתקיים נחלקו הפוסקים ממי חל איסור ספיחין. יש מתירים את הירקות המשווקים (שהחלו לגדול בששית).
ירקות מחממות והיתר מכירה	אין קדושה	אין איסור	מתקיים
ירקות מגבולות עו"מ היתר מכירה	אין קדושה	אין איסור	מתקיים אין איסור (גם לחוששים שלא לסמוך על המכירה).
ירקות מגבולות עו"מ אוצב"ד	יש קדושה ועל כן יש לשמור על קדושת הפירות ולהמנע מהפסדם.	יש מקילים שלא נחשב סחורה, ואפשר להמנע בעזרת הבלעה או הקפה. טוב לשלם שלא במזומן.	מתקיים
ירקות מהערבה הדרומית (בצירוף מכירה)	אין קדושה	אין איסור	מתקיים אין איסור (גם לחוששים שלא לסמוך על המכירה)
יבוא מחו"ל	אין קדושה כלל	אין איסור	לא מתקיים
תוצרת ערביי ישראל, רשות פלסטינית	אין קדושה	אין איסור	לא מתקיים כלל ומחזק אחיזתם בארץ